

УДК 330.341.1

О. В. Гончаренко,

к. е. н., доцент, Дніпропетровський державний аграрний університет

МЕТОДОЛОГІЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНО-ЕВОЛЮЦІЙНОГО АНАЛІЗУ В ДОСЛІДЖЕННІ АГРОІННОВАЦІЙ

O. Goncharenko,

PhD, Associate Professor, associate professor of department of economic theory but agrarian economics, Dnepropetrovsk state agrarian university

METHODOLOGY INSTITUTIONALNO-EVOLUTION ANALYSIS STUDY AGROINNOVATSY

Досліджено інструментарій інституціонально-еволюційної теорії в контексті її адекватності сучасному стану розвитку агроінновацій. Визначено спільні риси інституціоналізму та еволюційного підходу в трактуванні економічної динаміки. Встановлено, що інституціонально-еволюційний підхід дозволяє досліджувати стан предмету пізнання, для якого характерні нестійкість, різноманітність, нерівновага, але, саме в такому біфуркаційному стані формуються процеси заміни і виживання, поширюється конкуренція технологій, суспільно-економічних інститутів, що забезпечує інтенсивний розвиток, зростання економічного потенціалу як результат переходу до нових способів (технологій) виробництва.

Доведено еволюційне походження інституту агроінновацій внаслідок початкового неформального закріплення і подальшого формального оформлення та набуття інститутом самопідтримуючого характеру в його прямованні до сучасного стану.

Investigated institutional tools of evolutionary theory in the context of its adequacy for the present state agroinnovatsy. Identified common features of institutionalism and evolutionary approach in the interpretation economic dynamics. Found that institutional-evolutionary approach allows us to investigate the state of knowledge subject, which is characterized by instability, diversity, disequilibrium, but it is in state bifurcation formed replacement and survival processes, distributed competition technologies, socio — economic institutions that provides intensive development, growth economic potential, as a result of transition to new methods (technology) production.

Proved the evolutionary origins institute agroinnovatsy from the initial informal consolidation, further formal registration and acquisition self-sustaining nature of institute in its motion to current situation.

Ключові слова: агропромислове виробництво, інновація, інноваційний розвиток, інституціоналізм, еволюційна економіка.

Key words: agro-industry, innovation, innovative development, institutionalism, evolutionary economics.

ВСТУП

Висока динамічність розвитку сучасного світового господарства та кризові явища в глобальному середовищі виявили суперечність і неадекватність базових економічних теорій, неможливість традиційної методології відобразити новітні процеси і явища за допомогою усталеного категоріального апарату та нездатність сформувавши дієздатні моделі для управління економічними процесами. Аналіз стану розвитку агропромислового виробництва, визначення пріоритетів та елементного наповнення механізму його регулювання, з'ясування впливу інновацій на економічні процеси об'єктивно вимагає застосування адекватного інструментарію, або методу дослідження.

Формування оптимального методологічного базису дослідження проблем підвищення ефективності агровиробництва в умовах його переходу на інноваційну основу розвитку передбачає своєрідну перевірку на адекватність фундаментальних економічних теорій, які нині можна використати в якості методологічного базису дослідження агро-економічних систем.

Аграрна економіка постійно еволюціонує і розвивається під впливом сукупності формальних і неформальних чинників. Прогнозувати можливі зміни і їх наслідки дозволяє методологічний апарат еволюційного напряму нетрадиційної економічної теорії.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Методологія дослідження інновацій збагачувалась дослідженнями таких вчених: Т. Веблен і Й. Шумпетер [10], Г. Менш [11], Р. Нельсон [12], Дж. Ходжсон [13]. Значний внесок в поширення інструментарію еволюційного підходу в дослідженні сутнісної природи інновацій внесли Р. Нельсон та С. Уінтер, які трактували інновації (нововведення) як зміну рутини [7, с. 179—180; 55]. Серед українських та російських дослідників прихильниками інституціонально-еволюційного підходу стали В. Вишневський і В. Дементьев [2], В. Маєвський [4], В. Макаров [5].

Відаючи належне результатам досліджень вказаних авторів щодо визначення сутнісного змісту інновацій, детермінант інноваційного розвитку і структуризації інноваційного процесу, необхідно зазначити, що систематизація та узагальнення наукових поглядів відносно розвитку інновацій в агропромисловому виробництві і обґрунтування найбільш адекватного методологічного інструментарію дослідження агроінновацій потребує подальших наукових досліджень.

Ці проблеми набувають особливої актуальності нині, коли на основі інноваційної діяльності в аграрній сфері належить вирішувати завдання забезпечення стійкого розвитку сільських територій, підвищення якості життя на селі, досягнення продовольчої безпеки країни, подальшого зростання ефективності сільськогосподарського виробництва.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою даної статті є аналіз методологічних підходів в дослідженні агроінновацій, визначення структурних компонентів інституціонально-еволюційної методології, виявлення їх адекватності сучасному стану інноваційного розвитку агропромислового виробництва.

РЕЗУЛЬТАТИ

Поєднання інституціоналізму та еволюційної теорії в методологічному контексті дозволяє зберегти зв'язок між еволюційною динамікою інституту агроінновацій та сутністю і формами прояву інновацій в агропромисловому виробництві.

Так, інституціоналізм вивчає вихідні умови, правила, норми, обмеження економічної діяльності, що і утворює перехідну ланку і загальну передумову вивчення економічних процесів і явищ. Цей перехід включається в саму тканину дослідження, яке таким чином, не втрачаючи політекономічний, набуває ще й інституціонального характеру [1, с. 19]. Важливо зазначити, що сам по собі інституціоналізм не підміняє дослідження власне економічних закономірностей дослідженням закономірностей соціальних, як правило, надбудовних, що деякі теоретики розглядають як найтоншу форму вульгаризації, що виражається, в різкому перебільшенні реально існуючих залежностей еко-

номічних процесів від пов'язаних із ними соціальних явищ. Украї складно визначити міру перебільшення залежності економічних і соціально-правових явищ, бо вони справді тісно взаємопов'язані в рамках сучасного механізму господарювання. Але, як показує сучасна господарська практика, об'єднання економічних і соціально-правових явищ як об'єкта економічної науки забезпечує її близькість до практики і здатність безпосередньо на неї впливати [3, с. 8].

У свою чергу методологія еволюційної теорії, посилячись на біологічні аналогії та "еволюційну мову" дарвінізму, акцентує увагу на механізмах спадковості і мінливості, механізмах і критеріях добору, що обумовлюють розвиток економічного інституту.

Аналогії між економічними процесами та біологічними ще у XVIII ст. проводили Б. Мандвіль, Д. Юм, Т. Мальтус та інші. Після створення еволюційної теорії Ч. Дарвіним англійський філософ Г. Спенсер на базі його ідеї загального розвитку і селекції розробив універсальну філософську систему, що описує динаміку природного і соціального життя на принципах еволюції. Спроби перенести еволюційні ідеї на економічний ґрунт були невдалими до тих пір, поки не було виділено "одниці селекції", — субстанції, яка володіє стійкістю у часі, передається від одних економічних суб'єктів до інших та здатна до змін. Саме засновнику інституціоналізму Т. Веблену належить ідея про те, що інститути можуть бути уподібнені генам, а еволюція у господарській системі і в живій природі відбувається якщо не за загальними, то за близькими законами [8, с. 49—50].

Еволюційна економіка як окремий напрям економічної теорії отримала розвиток в роботах Нельсона і Уінтера [12]. З точки зору об'єкта і метода дослідження еволюційна економіка — це економіка нерівноваги. Один з базових постулатів еволюційної економіки є конкуренція між новаторами і консерваторами як основа економічного розвитку. Подібно тому, як у біології еволюція асоціюється з самоорганізацією, природним відбором, з неухильно зростаючою складністю, в економіці, — еволюція є процесом наростання різноманіття, складності, продуктивності виробництва, що відбувається за рахунок зміни технологій, які періодично повторюються, продуктів, організацій, інститутів. Економічна еволюція незворотна в часі, вона протікає на усіх рівнях економіки, хоча і з різною швидкістю. Її рушійною силою є інтереси конкуренції, а її ресурсами — енергія і матеріали, що черпаються суспільством з природного довкілля. Глобальною метою досліджень еволюційного напрямку є з'ясування процесів, істотних для функціонування усіх еволюціонуючих, живих систем, для подальшого застосування їх на практиці, усвідомлення того природного шляху, за яким спонтанно організовується економічна діяльність.

Таким чином, для того, щоб наблизитись до визначення оптимального шляху розвитку інсти-

туту агроінновацій, з'ясувати траєкторію його еволюційного руху, встановити об'єктивні тенденції останнього, створити нормативний ідеал інноваційного розвитку, адекватний біфуркаційному стану економіки, спрогнозувати подальше несуперечливе становлення інноваційної системи аграрної сфери, адекватним є застосування методу, що дозволить акцентувати увагу на вказаних моментах. На наш погляд таким методологічним базисом є інституціонально-еволюційний підхід, що дозволяє досліджувати стан предмету пізнання, для якого характерні нестійкість, різноманітність, нерівновага, але, як "породжуючі порядок із хаосу", обумовлюючи конкуренцію технологій, суспільно — економічних інститутів, формуючих процеси заміни і виживання, забезпечуючі інтенсивний розвиток, зростання економічного потенціалу, як результат переходу до нових способів (технологій) виробництва.

Використання методології інституціонально-еволюційної теорії передбачає виділення одиниці селекції, тобто економічної структури, яка "реалізує" еволюційний розвиток. Такою структурою є інститут, який можна визначити як сукупність формальних (зафіксованих у праві) і неформальних (зафіксованих у звичаях) обмежень, структуруючих взаємодію індивідів в економічній, політичній і соціальній сферах. Існуючі види інституційних обмежень мають певні характеристики: структуру, характер санкцій за невиконання, джерело закріплення, спрямування, розмір трансакційних витрат. Так, в структурному відношенні формальним обмеженням є правило, неформальним — правило або норма. Щодо характеру санкцій за невиконання обмежень, то відносно формальних рамок діють правові (адміністративна або кримінальна відповідальність), відносно неформальних обмежень діють соціальні санкції (утрата репутації). Формальні рамки закріплені в писаному праві, неформальні — в неписаному, перші торкаються всіх індивідів, другі обмежуються рамками соціально однорідних груп [9, с. 129—130].

Можливість ототожнювати агроінновації з економічним інститутом пов'язана з наступними факторами: по-перше, виникнення інновацій детерміноване важливими суспільними потребами — збільшувати обсяги випуску та підвищувати ефективність діяльності. Тобто витоки еволюційного розвитку інституту виходять з неформальних правил, а значить була наявна об'єктивна основа для оформлення формальних норм, що і стало свідомством становлення інституту; по-друге, виникнувши, ця соціоекономічна структура згодом набула самопідтримуючого характеру, зафіксувавшись спочатку в традиціях, неформальних нормах, а потім і в писаному праві. Еволюціонуючий інститут розпочав рух до сучасного стану під впливом економічної дійсності; по-третє, інновації в агропромисловому виробництві, як певна "цілісність" є органі-

заційно оформленою системою правил і норм, традицій, формальних і неформальних утворень, яка покликана забезпечити певний соціально-економічний ефект у відповідних інституціональних умовах [6, с. 89].

Методологія інституціонально-еволюційної теорії дає нові можливості для осмислення сучасних нестандартних ситуацій як у глобальному, так і в локальних економічних просторах (країнах, регіонах, окремих секторах і сферах економіки), що мають специфічні інституційні умови функціонування і розвитку. Разом з тим вона через інституційні умови, вбираючи в себе вплив суміжних неекономічних чинників (природи, техніки і технологій, історичних традицій, національного менталітету і т. і.) забезпечує актуальну міждисциплінарну сполученість політичної економії з іншими галузями знання [1, с. 20].

Поєднання інструментарію дослідження, де еволюційний підхід виступає методологічною основою інституціоналізму є органічним ще й тому, що, дозволяє досліджувати інститути в процесі їх еволюційного розвитку, аналізувати дію еволюційних механізмів та досягати більш високого рівня теоретичного узагальнення. Такий методологічний базис надає більш повний спектр інструментів для вивчення інституціональних організаційно-економічних трансформацій, що відбулись в аграрній сфері економіки в період реформ і можливих трансформацій в умовах переходу до інноваційної агроекономіки, в рамках якої має бути створене ефективне сільське господарство — конкурентоздатний вітчизняний агробізнес.

Економічна теорія інституціоналізму в порівнянні з іншими сучасними теоретичними концепціями має істотні переваги, адже дозволяє виявити організаційно-економічні протиріччя інституціонального характеру в системі управління агробізнесом, стримуючих ефективний розвиток сільського господарства. Інституціоналізм багато в чому пояснює не лише причини невдач агрономічних реформ, але і дозволяє знайти раціональні шляхи вирішення проблем, що накопичились і стримують підвищення ефективності функціонування цієї сфери.

ВИСНОВКИ

Аналіз сучасних наукових напрямів дозволяє зробити певні висновки. По-перше, пізнання економіки як неврівноваженої системи, схильної до самоорганізації та аналіз існуючого стану агропромислового виробництва за умов значних структурних змін у виробничому і фінансовому секторах національної і світової економіки обумовлює адекватність саме інституціонально-еволюційного інструментарію до аналізу інноваційного розвитку. По-друге, огляд основних джерел еволюційних концепцій економічної динаміки виявив їх макроекономічну спрямованість. Конкретні галузеві застосування практично відсутні, у тому числі

і стосовно агропромислового виробництва як однієї з складних соціально-економічних і біологічних систем.

Грунтуючись на положеннях інституціонально-еволюційної теорії і можливостях її застосування для вивчення інноваційної проблематики, вважаємо про наявність істотного впливу на ефективність управління і функціонування агро економічної системи інституціональної структури і безпосередньо самих формальних і неформальних інститутів. На нашу думку, основними умовами, що визначають можливості стійкого і ефективного розвитку аграрного бізнесу є узгодження формальних і неформальних інститутів між собою, обмеження чи розв'язання протиріччя між ними.

Література:

1. Гриценко А.А. Політична економія: Актуалізація проблематики, методологічний потенціал і сполученість з інституціоналізмом // Економічна теорія. — 2012. — № 1. — С. 5—20.
2. Демет'єв В.В., Вишневський В.П. Чому Україна не інноваційна держава: інституційний аналіз // Економічна теорія. — 2011. — № 3. — С. 5—20.
3. Зверяков М.І. Пізнавальний потенціал політичної економії // Економічна теорія. — 2012. — № 3. — С. 5—14.
4. Маевский В. О взаимоотношении эволюционной теории и ортодоксии (концептуальный анализ) // В. Маевский // Вопросы экономики. — 2003. — № 11. — С. 4—14.
5. Макаров В. О применении метода эволюционной экономики / В. Макаров // Вопросы экономики. — 1997. — № 3. — С. 18—26.
6. Малік М.Й., Шпикуляк О.Г., Лузан О.Ю. Інститути й інституції у розвитку інтеграційних процесів в аграрній сфері // Економіка АПК. — 2013. — № 4. — С. 86—92.
7. Нельсон Ричард Р., Уинтер Сидней Дж. Эволюционная теория экономических изменений / Пер. с англ. — М.: Дело, 2002. — 536 с.
8. Нестеренко А. Современное состояние и основные проблемы институционально-эволюционной теории // Вопросы экономики. — 1997. — № 3. — С. 42—57.
9. Олейник А. Институциональная экономика: учебно-методическое пособие. Тема 7. Изменения институтов во времени: эволюция и революция // Вопросы экономики. — 1999. — № 7. — С. 129—155.
10. Шумпетер Й. Теория экономического развития. — М.: Прогресс, 1992. — 231 с.
11. Mensch G. Changing Capital Values and the Prosperity to Innovate / G. Mensch, C. Continho, K. Kaasch // Futures, 1981. — № 4. — P. 28.
12. Nelson R. National Innovation Systems. A Comparative Analysis / R. Nelson. — Oxford: Oxford University Press, 1993. — 528 p.
13. Hodgson G. Economics and Evolution. Cambridge, Polity Press, 1994, p. 198.

References:

1. Grithenko, A.A. (2012), Politichna ekonomiy: Aktualizatsia problematiki, metodologichnii potentsial i spolytchenict z inctitychializmom [Political economy: Actualization problems, methodological potential and united from institutionalism]. Ekonomichna teoria — Economic theory, 1, 5—20 [in Ukrainian].
2. Dementiev, V.V., Vichnevskii, B.P. (2011). Chomy Ukraine ne inovatchiina dergava: inctityczionalnii analiz [Why Ukraine the not innovative state: institutional analysis]. Ekonomichna teoria — Economic theory, 3, 5-20 [in Ukrainian].
3. Zverykov, M.I. (2012), Piznavalnii potentsial politichnoi ekonomii [Cognitive potential of political economy]. Ekonomichna teoria — Economic theory, 3, 5—14 [in Ukrainian].
4. Maevskii, V. (2003), O vzaimootnochenii evolutczionnoi teorii i ortodokcii (konceptyalinii analiz) [About interrelation of evolutionary theory and orthodoxy (conceptual analysis)]. Voprosy ekonomiky — Issues of economy, 11, 4—14 [Russian].
5. Makarov, V. (1997), O primenenii metoda evolutczionnoi ekonomiki [Application of the method of evolutionary economics]. Voprosy ekonomiky — Issues of economy, 3, 18—26 [Russian].
6. Malik, M.U., Shpikyliak, O.G. and Lyzan. O.Y. (2013). Istityti y instityczii u rozvytku integracziinikh protsesiv v agrarnii sferi [Instituti th institutsii have rozvitku integratsiynih protsesiv in agrarniy sferi]. Ekonomika APK — Economics agribusiness, 4, 86—92 [in Ukrainian].
7. Nelson, Richard R., Winter, Sidney, G. (2002), Evolutionay teoriy ekonomicheckikh izmenenii [An evolutionary theory of economic change]. Moskva: Delo [Russian].
8. Nesterenko, A. (1997), Sovremennoe sostoynie i osnovnye problem institychionalno-evolutczionnoi teorii [Current state and main institutional problems of evolutionary theory]. Voprosy ekonomiky — Issues of economy, 3, 42—57 [Russian].
9. Oleynik, A. (1999), Inctitychionalnay ekonomika. Ychebno-metoditcheckoe posobie. Tema 7. Izmenenia institytov vo vremeni: evoluchiy i revoluchiy [Institutional Economics. Teaching aid. Theme 7. Institutional changes in time: evolution and revolution]. Voprosy ekonomiky — Issues of economy, 7, 129—155 [Russian].
10. Shumpeter, J. (1992), Teoria ekonomicheckoho razvitiya [Theory of economic development]. Moskva: Progres [Russian].
11. Mensch, G. (1981), Changing Capital Values and the Prosperity to Innovate. Futures, 4, 28
12. Nelson, R. (1993), National Innovation Systems. A Comperative Analysis. Oxford: Oxford University Press.
13. Hodgson, G. (1994), Economics and Evolution. Cambridge. Polity Press.

Стаття надійшла до редакції 02.12.2013 р.